

Investing in Iranian banks from the perspective of jurisprudence and existing banking laws

Reza Azadandish¹, Abbas Ali Heidari^{2*}, Mahmoud Qayyumzadeh³

1. PhD Student in Jurisprudence and Fundamentals of Islamic Law, Khomein Branch, Islamic Azad University, Khomein, Iran.
2. Assistant Professor, Department of Jurisprudence and Fundamentals of Law (Guest), Khomein Branch, Islamic Azad University, Khomein, Iran.
3. Professor, Department of Jurisprudence and Education, Saveh Branch, Islamic Azad University, Saveh, Iran.

ARTICLE INFORMATION

Article Type: Original Research

Pages: 1-18

Article history:

Received: 23 Jul 2022

Edition: 26 Sep 2022

Accepted: 23 Oct 2022

Published online: 10 Jan 2023

Keywords:

Investment, Banking, Banking Laws, Banking Jurisprudence

Corresponding Author:

Abbas Ali Heidari

Address:

Department of Jurisprudence and Fundamentals of Law, Khomein Branch, Islamic Azad University, Khomein, Iran.

Orchid Code:

0000-0002-8114-8941

Tel:

09188639085

Email:

aa-heidari@iau-arak.ac.ir

ABSTRACT

Background and Aim: Investing in Iranian banks with the aim of earning a guaranteed profit while at the same time being legitimate from the bank seems reasonable and low risk. The purpose of this study is to clarify the existing laws in Iranian banks in the deposit and attraction of micro and macro capital, as well as in the allocation and granting of facilities and its compliance with the relevant jurisprudence and rules in the field of transactions and banking.

Materials and Methods: The present research is of theoretical type and the research method is descriptive-analytical and the library method has been used to collect information by referring to books and articles.

Ethical considerations: In all stages of writing the article, while respecting the originality of the texts, honesty and trustworthiness have been observed.

Results: Financing methods in the Iranian banking system are derived from the Islamic banking system and are based on participation.

Conclusion: If Iranian banks implement their policies in the field of equipping resources and allocating facilities, in a completely transparent manner and in accordance with Islamic jurisprudence and banking laws, by attracting micro and macro capital and participating in production, create employment And the economic prosperity of the country, while gaining the investor's trust and satisfaction in enjoying the desired and legitimate return on capital, will greatly reduce the tendency of capital to informal markets, rent-seeking in the economy and outflow of resources from the country.

Cite this article as:

Azadandish R, heidari AA, Qayyumzadeh M. Investing in Iranian banks from the perspective of jurisprudence and existing banking laws. *Economic Jurisprudence Studies*. 2022; 4(4):1-18.

فصلنامه مطالعات فقه اقتصادی، دوره چهارم، شماره چهارم، زمستان ۱۴۰۱

سرمایه‌گذاری در بانک‌های ایران از منظر فقه و قوانین بانکداری موجود

رضا آزاداندیش^۱، عباسعلی حیدری^{۲*}، محمود قیوم‌زاده^۳

۱. دانشجوی دکتری فقه و مبانی حقوق اسلامی، واحد خمین، دانشگاه آزاد اسلامی، خمین، ایران.

۲. استادیار، گروه فقه و مبانی حقوق (مدعو)، واحد خمین، دانشگاه آزاد اسلامی، خمین، ایران.

۳. استاد، گروه فقه و معارف، واحد ساوه، دانشگاه آزاد اسلامی، ساوه، ایران.

چکیده

زمینه و هدف: سرمایه‌گذاری در بانک‌های ایران با هدف کسب سودی تضمین شده و در عین حال مشروع از بانک، معقول و کم ریسک به نظر می‌رسد. هدف از پژوهش حاضر شفاف‌سازی قوانین موجود در بانک‌های ایران در سپرده‌پذیری و جذب سرمایه‌های خرد و کلان افراد و نیز در تخصیص و اعطای تسهیلات و تطبیق آن با فقه و قواعد مربوطه در حوزه معاملات و بانکداری است.

مواد و روش‌ها: تحقیق حاضر از نوع نظری و روش تحقیق در آن به صورت توصیفی تحلیلی است و برای گردآوری اطلاعات از روش کتابخانه‌ای با مراجعه به کتب و مقالات استفاده شده است.

ملاحظات اخلاقی: در تمام مراحل نگارش مقاله، ضمن رعایت اصالت متون، صداقت و امانت‌داری رعایت شده است.

یافته‌ها: روش‌های تأمین مالی در نظام بانکداری ایران، برگرفته از نظام بانکداری اسلامی و مبتنی بر مشارکت است.

نتیجه: بانک‌های ایران اگر سیاست‌های خود در بخش تجهیز منابع و تخصیص تسهیلات را در اجرا، به صورتی کاملاً شفاف و منطبق با فقه و قوانین بانکداری اسلامی قرار دهند، با جذب سرمایه‌های خرد و کلان افراد و مشارکت دادن آن در تولید، ایجاد اشتغال و رونق اقتصادی کشور، ضمن جلب اعتماد و رضایت سرمایه‌گذار در بهره‌مندی از بازدهی مطلوب و مشروع سرمایه، از تمایل سرمایه‌ها به سمت بازارهای غیر رسمی، رانت جوئی در اقتصاد و خروج منابع از کشور تا حد زیادی خواهند کاست.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی

صفحات: ۱-۱۸

سابقه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۵/۰۳

تاریخ اصلاح: ۱۴۰۱/۰۷/۰۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۸/۰۱

تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۱۰/۲۰

واژگان کلیدی:

سرمایه‌گذاری، بانک، قوانین بانکی، فقه بانکی

نویسنده مسوول:

عباسعلی حیدری

آدرس پستی:

ایران، خمین، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد خمین، گروه فقه و مبانی حقوق.

تلفن:

۰۹۱۸۸۶۳۹۰۸۵

کد ارکید:

0000-0002-8114-8941

پست الکترونیک:

aa-heidari@iau-arak.ac.ir

۱. مقدمه

یکی از مکان‌های مهم سرمایه‌گذاری برای خانوارها از گذشته تا به امروز، سرمایه‌گذاری در بانک‌ها بوده است که به دلیل ریسک بسیار کم آن به نسبت دیگر بازارهای سرمایه، همچنان برای افراد زیادی در اولویت قرار دارد. بانک مؤسسه‌ای مالی، اعتباری و تجاری است، که مجوز دریافت سپرده افراد را داراست و با تجهیز منابع از طریق جذب سرمایه‌های مردم با هدف کسب و تحصیل سود، مبادرت به سرمایه‌گذاری یا اعطای اعتبار می‌کند و به علاوه خدمات مالی دیگری نیز به مشتریان خود ارائه می‌دهد (مسعودی، ۱۳۸۹، ۳۲).

بانک از منظر فقه، محل انجام فعالیت‌های اقتصادی و مالی و نهادی است که وظایفی چون: تجهیز و توزیع اعتبارات، عملیات اعتباری، عملیات مالی، خرید و فروش ارزها، نقل و انتقال وجوه، وصول مطالبات اسنادی و سود سهام مشتریان، پرداخت بدهی مشتریان، قبول امانات، نگهداری سهام و اوراق بهادار و اشیای قیمتی مشتریان، انجام وظیفه قیمومیت و وصایت برای مشتریان و انجام وکالت خریدها و فروش را برعهده دارد (به‌کیش، ۱۳۹۱، ۳۸).

امروزه حجم گسترده‌ای از مسائل فقهی به بیان اصول و مقررات مربوط به معاملات و فعالیت‌های اقتصادی اختصاص یافته است. این اصول و قوانین کلی زیربنای طرح اقتصاد اسلامی به شیوه نو و در قالب بانک‌ها و دیگر مؤسسات مالی گردیده است (محمدی گلپایگانی، ۱۳۸۹، ۵۲).

در ایران، و به دنبال پیروزی انقلاب اسلامی، صنعت بانکداری دستخوش تغییر شد و همچون دیگر کشورهای اسلامی، جهت‌گیری اسلامی در این صنعت با هدف توزیع عادلانه درآمد و ثروت در جامعه ملاک عمل قرار گرفت. سال ۱۳۶۲ قانون عملیات بانکداری بدون ربا تصویب و به تأیید شورای نگهبان رسید و بر اصولی چون: به کارگیری عقود اسلامی در عملیات مالی و اعتباری بانک‌ها، پرهیز از قراردادهای صوری و غیرواقعی، وکیل شدن بانک برای سپرده‌گذاران در فعالیت‌های اقتصادی، مصوب شدن برنامه ۵ ساله بانک‌ها همزمان با تصویب برنامه‌های ۵ ساله کشور در مجلس شورای اسلامی و همسوئی سیاست‌های پولی، تسهیلاتی، نرخ تورم و رشد اقتصادی بانک‌ها در تحقق اهداف اقتصادی و براساس مصالح عالیه نظام و جامعه تأکید داشت.

با تصویب این قانون، نقشه راه بانک‌ها روشن شد؛ این که سیاست‌های پولی و بانکی باید برای هماهنگی و همکاری در جهت رشد، اشتغال، بهره‌وری، سرمایه‌گذاری، کاهش تورم، حفظ قدرت خرید مردم و خصوصاً منطبق با موضوع عدالت اجتماعی و اقتصادی و پرهیز از سیاست‌های تحریمی و تورمی بوده، ابزار پولی و بانکی باید در خدمت اهداف بودجه‌ای اقتصاد دولت باشد و عملکرد بانک و دولت در اجرای این سیاست‌ها برای مردم کاملاً شفاف و مبرهن باشد. نویسنده در این پژوهش کوشیده است به این سوال پاسخ دهد که: سرمایه‌گذاری افراد در نظام بانکی ایران چگونه با فقه و قواعد مربوطه در حوزه معاملات و قوانین

ایجاد اشتغال و رونق اقتصادی و متعاقباً جلب اعتماد و رضایت سرمایه‌گذار در بهره‌مندی عادلانه از بازدهی مطلوب و مشروع سرمایه می‌باشد.

۲. مواد و روش‌ها

این تحقیق از نوع نظری بوده، روش تحقیق به صورت توصیفی تحلیلی است و برای گردآوری اطلاعات از روش کتابخانه‌ای و فیش‌برداری استفاده شده است.

۳. ملاحظات اخلاقی

در مراحل مختلف نگارش این مقاله، ضمن رعایت اصالت متون، صداقت و امانت‌داری رعایت شده است.

۴. یافته‌ها

روش‌های تأمین مالی در نظام بانکداری بدون ربا ایران مبتنی بر مشارکت است و به تسهیم عادلانه سود، مشخص بودن مسیر مصرف منابع و نظارت بر عملیات بانکی تأکید دارد.

۵. بحث

۵-۱. سرمایه‌گذاری و اهمیت آن

سرمایه‌گذاری، از اصطلاحات اقتصاد و به معنی اختصاص دادن پول برای چیزی با انتظار سود و منافع از آن در آینده و یا تبدیل وجوه مالی به یک یا چند دارایی دیگر است که با هدف به دست آوردن سود، برای مدتی در زمان آینده نگهداری خواهد شد. نقش سرمایه‌گذاری در رشد تولید، ایجاد کار و تأمین رفاه عمومی و تعادل اقتصادی

موجود در حوزه بانکداری تطبیق داده و تحلیل می‌شود؟

در ارتباط با پیشینه این پژوهش، می‌توان به مقاله‌ای با عنوان: "کاربرد فقه در بانکداری" نوشته آقای حسین میسمی در تابستان سال ۱۳۹۱ اشاره کرد که به مفهوم قاعده فقهی و مسئله فقهی پرداخته و کاربرد آن را در فرایند سپرده‌گذاری در بانک‌ها و مؤسسات مالی مورد بررسی قرار داده است. نیز در مقاله‌ای دیگر تحت عنوان: "بررسی فقهی حقوقی انواع وام و سپرده در بانکداری اسلامی"، که در سال ۱۳۹۶ پذیرش شده، نویسنده، خانم صدیقه میری ترجیحاً سود سپرده و تسهیلات بانک‌ها را به لحاظ غیرربوی بودن بررسی نموده است. در بررسی و مطالعه پژوهش‌های فوق و دیگر پژوهش‌هایی که به موضوع بکارگیری فقه در نظام بانکداری ایران پرداخته‌اند، پژوهشی جامع که مبحث مهم سرمایه‌گذاری در بانک‌های ایران را تحلیل نموده و با فقه و قواعد پرکاربرد آن در حوزه بانک و اقتصاد مورد سنجش قرار داده باشد ملاحظه نگردید.

مبثتی که محور اصلی پژوهش حاضر می‌باشد. نویسنده در پایان نتیجه گرفته است که تقریباً عموم سرمایه‌گذاران در بانک‌های کشور، قوانین موجود بانکداری ایران را فاقد اشکال فقهی و شرعی می‌دانند، لیکن توقع ایشان، التزام عملی بانک‌ها به رعایت تار و پود قانون عملیات بانکی بدون ربا و تأکید بر اعمال اصول منشعب از فقه و قواعد فقهی مورد تأیید نظام بانکداری غیرربوی کشور، با رویکرد مشارکت دادن سرمایه ایشان در تولید،

روش‌های موجود سرمایه‌گذاری معمولاً کمتر به آن دامن می‌زنند.

۵-۲. سپرده بانکی

سپرده بانکی، سپرده نقدی است که افراد به منظور سرمایه‌گذاری نزد بانک‌ها و موسسات مالی به ودیعه می‌گذارند و بانک‌ها و موسسات نیز متعهد می‌شوند، هنگام درخواست افراد و مشتری‌های خود، وجوه لازم را استرداد کرده، یا بر اساس شروط معینی معادل آن را برگردانند (عوض، بی‌تا، ۱۷)

۵-۲-۱. اهمیت سپرده‌های بانکی در اقتصاد

سپرده‌های بانکی از ابزارهای مهم پرداخت تعهدات بانک‌ها هستند که موجب خلق اعتبار و سرمایه شده، تأثیر شگرفی در مبالغات، افزایش فعالیت‌های اقتصادی، تجاری، تولیدی و... دارند.

۵-۲-۲. اهمیت سپرده‌گذاری در نظام بانکداری

اسلامی (بدون ربا)

در نظام بانکداری اسلامی، وجوه سپرده‌گذاران حسب قصد و نیت آنان، پس‌انداز و طبق موازین شرعی و حقوقی و در قالب عقود معین، سرمایه‌گذاری می‌شود و با اولویت بخشیدن به امر پس‌انداز و اشاعه فرهنگ قرض‌الحسنه در جامعه، سعی بر این است که سهم قابل توجهی از موجودی بانک‌ها به قرض‌الحسنه به معنی واقعی کلمه (با کارمزدی عادلانه) تخصیص داده شود.

بانکداری اسلامی هم اکنون با حوزه وسیعی از مشارکت‌های ساده و پیچیده مالی و پروژه‌های

تردیدناپذیر است. معمولاً یک جامعه برای سرمایه‌گذاری، باید پس‌اندازهای خود را تجهیز کند و قسمتی از تولید دوره فعلی خود را مصرف نکرده و برای ساختن ظرفیت‌های تولیدی به کار برد، تا در دوره‌های آینده امکانات مصرفی بیشتری فراهم گردد (طیبیان، ۱۳۷۹، ۱۷۹). به علاوه سرمایه‌گذاری یکی از راه‌های کسب درآمد برای سرمایه‌گذار است. صاحبان سرمایه‌های کم و کلان در جستجوی راهی برای به جریان انداختن پول و سرمایه خود هستند تا از این طریق هم سرمایه آن‌ها را راکد و بدون استفاده نماند و هم اینکه بتوانند از پول و سرمایه‌ای که دارند، بیشترین بهره را ببرند.

اسلام نیز همچون دیگر ادیان، امر سرمایه‌گذاری را با اهمیت می‌داند و به اصل اموال و سرمایه، نگاهی بسیار مثبت دارد. از نظر اسلام، اموال و هر گونه کالا که نیازهای افراد را برطرف سازد امری حیاتی و عامل بقا و برپایی جامعه بوده و به علاوه راه تداوم حیات انسانی و رشد دین و دین‌باوری است. در سرتاسر تعالیم اسلامی از ضرورت تمتعات زندگی و حیاتی بودن اموال و کالاها سخن گفته شده است. امام علی (ع) می‌فرماید: لَمْ يَكْتَسِبْ مَالاً مَنْ لَمْ يُصْلِحْهُ أَنْكَسَ که از سرمایه‌اش درست استفاده نکنند در حقیقت، مالی به دست نیاورده است (عُرَّرُ الْحِكْمِ وَ دُرَّرُ الْكَلِمِ حدیث ۲۵۹).

در جوامع اسلامی نظیر ایران، افراد به دنبال راه‌هایی برای سرمایه‌گذاری از راه شرعی و قانونی هستند. لیکن به دلیل عدم شناخت روش‌های سرمایه‌گذاری شرعی و تردید نسبت به

سپرده جاری سپرده‌گذاران را عندالمطالبه، فوراً پرداخت کند.

ب. سپرده قرض الحسنه پس انداز

در این نوع سپرده‌گذاری، چون قصد خیر و نیک وجود دارد، به آن قرض الحسنه اطلاق شده است. افتتاح حساب‌های قرض الحسنه توسط اشخاص با هدف کمک به نیازمندان واقعی و بدون تعلق گرفتن سود به آن حساب؛ از مسائلی است که امروزه بانک‌ها با آن سر و کار دارند. در این حساب‌ها، چون قرض صورت گرفته شده است لذا کسب سود و بهره، ممنوع است. رابطه حقوقی سپرده‌گذار با مؤسسه اعتباری در این سپرده، «وکالت برای اعطای قرض الحسنه» است (ماده ۹۷ لایحه قانون اصلاح قانون پولی و بانکی مصوب جلسه ۱۳۹۶/۵/۱ هیات وزیران).

ج. سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار

مطابق ماده ۱۰۰ لایحه قانون اصلاح قانون پولی و بانکی، رابطه حقوقی سپرده‌گذار با مؤسسه اعتباری در سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار، «وکالت برای انجام فعالیت‌های مذکور در ماده (۹۲)» است. در این جا، سپرده‌گذار به بانک وکالت می‌دهد که با سرمایه وی کار کند و علاوه بر دادن سود، اصل سرمایه را نیز پس بدهد. سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار به دو صورت کوتاه‌مدت و بلندمدت می‌باشند (مسعودی، ۱۳۸۹، ۲۲).

کوتاه، بلند و میان مدت مواجهه بوده، با تجهیز منابع در چارچوب قوانین شرعی نقشی حیاتی در توسعه اقتصادی ایفا می‌کند و با تخصیص درآمد منابع خود به صورت مشارکتی؛ کمک قابل توجهی به رشد اقتصادی و تقویت سیستم‌های پرداخت خواهند نمود.^۱

۳-۵. سپرده‌پذیری در نظام بانکداری جمهوری

اسلامی ایران

با توجه به قانون بانکداری بدون ربا و آیین‌نامه‌های اجرایی، در یک تقسیم‌بندی کلی انواع سپرده‌ها در نظام بانکداری ایران به سه گروه زیر تقسیم می‌شوند (مطهری، بی‌تا، ۲۰، ۲۶۷):

الف. سپرده قرض الحسنه جاری (دیداری)

درخصوص سپرده قرض الحسنه جاری، باید پذیرفت؛ تعبیر قرض الحسنه برای این سپرده صحیح نیست، چون اصلاً انگیزه معنوی در آن وجود ندارد ولی مقاصد و اغراضی چون حفظ و نگهداری پول، تسهیلات در قراردادهای و معاملات و تجارتات خود، تسهیل در نقل و انتقال و... وجود دارد و معمولاً سپرده‌گذاران حساب جاری با چنین اغراضی دست به سپرده‌گذاری می‌زنند (موسویان، ۱۳۸۹، ۱۲۵). در ماده ۹۵ لایحه قانون اصلاح قانون پولی و بانکی (مصوب جلسه ۱۳۹۶/۵/۱ هیات وزیران) آمده است: رابطه مؤسسه اعتباری با سپرده‌گذار در سپرده جاری، «قرض بدون بهره» است و مؤسسه اعتباری متعهد است معادل اصل

^۱ برگرفته از سخنان عدنان احمد یوسف، رئیس هیات مدیره بانک‌های اتحادیه عرب

۵-۴. عقود در نظام بانکداری ج.ا.ا.

در نظام بانکداری اسلامی، بانک‌ها از محل سپرده‌هایی که دریافت داشته‌اند، به مردم تسهیلات مالی اعطا می‌کنند و مردم با انعقاد عقود و قراردادهایی به‌طور غیرمستقیم در سرمایه‌گذاری بانک‌ها شرکت دارند. نظام بانکداری بدون ربای ج.ا.ا. برای این منظور چهار نوع عقد و روش تأمین مالی (عقود مشارکتی، مبادله‌ای، قرض‌الحسنه، سرمایه‌گذاری مستقیم) مشتمل بر انواع قراردادها - حسب شرایط و ضوابط طرفین عقد - متصور شده است:

الف. عقود مشارکتی: که در بانک به صورت قراردادهایی متفاوت با روش‌های گوناگون اجرا می‌شوند. این روش‌ها عبارتند از: عقد مشارکت مدنی - مشارکت حقوقی - مضاربه - مزارعه و مساقات، که دو عقد مزارعه و مساقات با توجه به مسائل و مشکلات خاص بخش کشاورزی و عدم تخصص و کارایی پرسنل بانک در این بخش عملاً کاربردی ندارد (گلریز، ۱۳۹۰، ۱۰۸). قرارداد مشارکت در زمره مهم‌ترین قراردادها در بانکداری اسلامی است. وجه مشترک این قراردادها آن است که بانک با گیرنده تسهیلات در یک فعالیت تولیدی یا تجاری شریک می‌شود (جلالی، ۱۳۹۱، ۴۷).

ب. قراردادهای مبادله‌ای: که در مقابل قراردادهای مشارکتی قرار می‌گیرند و در آن عوضین به ملکیت طرفین درمی‌آید و رابطه بانک با تسهیلات گیرنده رابطه بستانکار و بدهکار است (سلطانی، ۱۳۹۰، ۱۹۰). عقود مبادله‌ای به صورت گسترده در بانکداری اسلامی مورد استفاده قرار گرفته و به

صورت‌های بیع نسبه (اقساطی و دفعی)، بیع اجاره، سلف و جعاله به کار می‌رود. بیع در لغت به معنای خرید و فروش (عمید، ۱۳۷۶، ۲۹۸) و در اصطلاح به معنای تملیک مالی در برابر عوض معلوم است (زحیلی، ۱۴۰۹، ۳۴۴).

ج. قرض‌الحسنه: قراردادی است که به سبب آن، بانک در جایگاه قرض‌دهنده، مبلغ معینی را طبق ضوابط مقرر به افراد یا شرکت‌ها به قرض واگذار می‌کند. گیرنده قرض متعهد می‌شود معادل مبلغ دریافتی را طبق زمانبندی مشخص به بانک بپردازد. این روش از اعطای تسهیلات، با اهداف خیرخواهانه و کمک به نیازمندان و غیرانتفاعی است، یعنی بانک بابت منابع قرض داده شده، سودی دریافت نمی‌کند (سعادت، ۱۳۹۲، ۴۱).

د. سرمایه‌گذاری مستقیم: این قرارداد در بانک‌ها مطابق ماده ۲۸ آیین‌نامه اجرایی، به صورت تأمین سرمایه لازم جهت اجرای طرح‌های تولیدی و عمرانی انتفاعی به وسیله بانک‌ها اعمال می‌شود. در سرمایه‌گذاری، معمولاً سود خاصی تضمین نمی‌شود و به همین دلیل بانک قاعدتاً نمی‌تواند در ازای سرمایه‌هایی که با این شیوه تخصیص یافته‌اند سود تضمین شده یا علی‌الحساب پرداخت کند و سپرده‌گذار نیز اساساً نمی‌تواند بر اساس سود یا میزان آن توافق کند. به عبارتی، بانک نماینده سپرده‌گذاران در بازار تولید و صنعت است (السان، ۱۳۹۲، ۱۷۴).

تبصره - عقود بانکی که در این قانون یا سایر قوانین آمده است، از باب ذکر مصادیق قراردادهای شرعی است. عقود جدید پس از تصویب شورای

مقررات‌گذاری و نظارت بانکی و تأیید شورای فقهی در شبکه بانکی قابل استفاده است.

۵-۵. نقد و بررسی شفافیت فقهی و حقوقی

سرمایه‌گذاری در نظام بانکداری ج.ا.

۵-۵-۱. شناخت احکام سپرده‌های بانکی

بانک‌ها را می‌توان در به کارگرفتن سپرده‌ها و کیل صاحبان سرمایه خواند (خاوری، ۱۳۹۲، ۱۵۵). البته واضح است که در اینجا نمی‌توان این رابطه حقوقی را وکالت ساده تعبیر کرد. هر چند که در آن نیابت وجود دارد ولی با این وجود نمی‌توان به ماهیت رابطه حقوقی بین سپرده‌گذار و بانک‌ها رسید (مسعودی، ۱۳۸۹، ۴۵).

۵-۵-۲. تفاوت سپرده‌گذاری و ودیعه

در عقد ودیعه، مالی نزد دیگری امانت گذاشته می‌شود تا طرف دیگر آن را مجاناً نگهداری کند و در صورت درخواست استرداد، طرف دیگر آن را پس دهد و دلیل آن آیه «إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا» (کاتوزیان، ۱۳۹۲، ۱۹).

ماهیت ودیعه این است که مال برای حفظ و نگهداری به دیگری سپرده شود. این تعریف مبین آن است که ودیعه دارای دو ویژگی مهم است:

۱- حفظ و مراقبت و نگاه‌داری توسط امین.

۲- استرداد عین مال به مودع و مالک است.

یعنی مال همان‌طور که به امین داده شده است که مراقب آن باشد، پس گرفته می‌شود (موسوی

خمینی، ۱۳۶۰، ۲، ۵۳۹) این نشان می‌دهد که فلسفه سپرده‌گذاری با عقد ودیعه فرق دارد؛ چون دو ویژگی ودیعه در حساب‌های سپرده مشاهده نمی‌شود. به عبارتی؛ بانک‌ها و مؤسسات، سپرده‌های مردم را دریافت و جمع کرده و در راستای سیاست‌های اقتصادی بکار می‌گیرند و مثل آن چه را که دریافت کرده‌اند را به صاحب سپرده برمی‌گردانند. به عبارتی بانک تعهد به مثل می‌دهد و متعهد به رد عین نیست. بنابراین این عملکرد از ماهیت ودیعه به دور است. هر چند شهید صدر این نوع قرارداد را سپرده‌های ناقص تعبیر کرده است (صدر، ۱۴۰۳، ۸۴)، ولی چون ماهیت عقد ودیعه در آن به صورت کامل احراز نمی‌شود لذا نمی‌توان آن را عقد ودیعه دانست.

۵-۵-۳. رابطه ماهیت سپرده‌ها با مضاربه

برخی معتقدند؛ میان سپرده‌گذار (در سپرده‌ی مدت‌دار) با بانک‌ها، رابطه عقد مضاربه جاری است و بانک به عنوان عامل در عقود شرعی مشارکت کرده، سود حاصله را با مالک یعنی سپرده‌گذار تقسیم می‌کند (درویشی، ۱۳۹۰، ۵۴).

ولی این نظریه نیز دارای اشکالاتی است. از جمله این که طبق ماده‌ی ۵۴۸ ق.م.س سهام عامل و مالک باید جز مشاع مثل خمس، ثلث یا ربع باشد (فاضل آبی، ۱۴۱۷، ۲، ۱۴) و حصه کاملاً مشخص و معین باشد (ماده ۵۴۹ ق.م)، ولی چنین سهمی در فرآیند و عملیات بانکی بدون ربا گنگ و مبهم است و

^۱ نساء/۵۸: خداوند به شما فرمان می‌دهد که امانت‌ها را به صاحبانش بدهید.

حقوقی وجود دارد و اختلافات بین بانک و مشتری را حل و فصل می‌کند.

۵-۶. دیدگاه‌ها و نظرات درباره‌ی شفافیت

فقهی سرمایه‌گذاری در بانک‌های کشور

مخالفان و هم موافقان سرمایه‌گذاری در نظام بانکی کشور بر این نظر اتفاق دارند که قانون عملیات بانکداری بدون ربا، هیچ‌گونه ایراد فقهی ندارد (میرجلیلی، ۱۳۹۰، ۵۷) و مشکل شرعی آن رفع شده (رضوانی، ۱۳۸۹، ۴) و مورد تأیید مراجع تقلید است (موسوی خمینی، ۱۴۲۴، ۲، ۷۹۱؛ تبریزی، بی‌تا، ۱، ۴۸۱). لیکن در اعمال و اجرای قانون مزبور از سوی بانک‌های کشور مفروضاتی وجود دارد که باعث گردیده؛ به‌رغم تلاش بانک‌ها در جذب و مشارکت دادن سرمایه مردم در سیاست‌های مالی و اقتصادی کشور، همچنان وجود تعارض در دیدگاه‌های مخالف و موافق، خاصه در مقوله شفافیت فقهی سپرده‌پذیری نظام بانکی، مانع از وفاداری و مشارکت برخی افراد به سرمایه‌گذاری در بانک‌های کشور شود.

۵-۶-۱. دیدگاه موافقان

مطابق با قانون بانکداری بدون ربا، بانک‌ها مکلفند که سرمایه افراد را به صورت سپرده‌های قرض‌الحسنه و سپرده‌ی سرمایه‌گذاری مدت‌دار پذیرش کنند و براساس عقود مشارکتی نظیر: مساقات، مضاربه، مزارعه، جعاله، سلف و... اقدام نموده، تسهیلات را بر این اساس اختصاص دهند (والی نژاد، ۱۳۹۰، ۱۹۷). در این حالت بانک‌ها به

اجباری نیز در آن دیده نمی‌شود (طبق ماده ۵ لایحه). دلیل دیگری که می‌توان ارائه داد این است که مضاربه از عقود جایز بوده و با فوت یا سغه یا جنون یکی از متعاقدين، فسخ می‌شود (ابن براج، ۱۴۰۶، ۱، ۴۶۰)، ولی در قراردادهای بانکی و سپرده تا انتهای مدت مشخص شده، اعتبار دارد. پس رابطه‌ی سپرده‌گذاران و بانک‌ها بر اساس عقد مضاربه نیست (کاتوزیان، ۱۳۹۲، ۸۱).

۵-۵-۴. ماهیت سپرده مدت‌دار در قانون

عملیات بانکداری بدون ربا

اینجا بانک در قامت امین و وکیل از سپرده‌گذاران عمل کرده، سپرده‌های مشتریان را از آنها دریافت می‌کند و صاحب سپرده، بانک را به عنوان امین و وکیل خود در به‌کارگیری سپرده‌های دریافتی در طرح‌ها و معاملات شرعی و مجاز قرار می‌دهد. رابطه‌ی بین صاحب حساب با بانک در اینجا بر اساس عقد وکالت است. بنابراین اگر سودی حاصل شود، قسمتی از سود به عنوان حق‌الوکاله به بانک و قسمت دیگر نیز متعلق به سپرده‌گذار است و چون منابع بانک و منابع سپرده‌گذاران در بانک موجود و مشاعی شده و در معاملات شرعی به کار گرفته شده‌اند لذا در سود حاصله نیز شریک هستند و یک رابطه‌ی حقوقی دیگری بین بانک و مشتری به وجود می‌آید و آن هم عقد شرکت است.

البته چون سهم مشتری و سپرده‌گذار به طور دقیق مشخص نمی‌شود لذا در کم و زیاد آن مصالحه صورت می‌گیرد و در قرارداد آنها قید می‌شود و این نشان می‌دهد که عقد صلح نیز در این رابطه‌ی

بین سپرده‌گذاران متناسب با منابعی که در اختیار بانک قرار داده‌اند، در انجام صحیح قرعه‌کشی‌ها در رابطه با سپرده‌های قرض‌الحسنه پس‌انداز و غیره).

نیز در خصوص دلالت قاعده فقهی تبعیت نما از اصل (شهید ثانی، ۱۴۱۹، ۴۳۵) عنوان می‌دارند که: بانک‌های کشور، براساس عقد وکالت (در حساب‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار)، منابع سپرده‌گذاران را جمع‌آوری نموده، با تخصیص و توزیع این منابع بین سرمایه‌گذاران، به سودی دست می‌یابد و به طور قطع، این سود را به‌طور کامل و براساس ضوابط قرارداد به سپرده‌گذاران که مالکان اصلی مال هستند می‌رسانند و هرگز در مال دیگران تصرف نامشروع انجام نمی‌دهند (لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ)^۲ چرا که نماء و منابع حاصل از مال را تابعی از اصل مال می‌دانند. و بالاخره مدافعان اعمال قانون عملیات بانکداری اسلامی در بانک‌های کشور، عملکرد بانک‌ها را موافق با قاعده فقهی نفی ربا تلقی نموده (موسوی خمینی، بی‌تا، ۱۷۵؛ مغنیه، ۱۴۲۱، ۳، ۲۷۳) معتقدند: مطابق با قانون عملیات بانکداری بدون ربا، بانک با ارائه تسهیلات، سود حاصله را میان خود چه در جایگاه مالک (در سپرده‌های دیداری و پس‌انداز) و چه در جایگاه وکیل (سپرده‌های سرمایه‌گذاری) با سپرده‌گذاران تقسیم می‌کند (حرعاملی، ۱۴۰۱، ۱۸، ۱۱۸)، لذا هیچ‌گونه ربا در این موارد دیده نمی‌شود.

جای سپرده‌گذاران، فعالیت اقتصادی و تجاری می‌کنند و موجب سودآوری و رونق اقتصاد می‌شوند. در این جا هیچ‌گونه ربایی صورت نمی‌گیرد و جایی برای بهره وجود ندارد (امیر اصلانی، ۱۳۹۱، ۲۹).

مدافعان شفافیت سرمایه‌گذاری در بانک‌های کشور به لحاظ اعمال قانون عملیات بانکداری بدون ربا بر این باورند که عملکرد بانک‌های کشور با قواعد فقهی در باب معاملات نیز منطبق است. به عنوان مثال، پیرامون دلالت قاعده فقهی نفی اتلاف (من اتلف مال الغير فهو له ضامن) (اردبیلی، ۱۴۰۳، ۶، ۴۲۴؛ نجفی، ۱۴۰۴، ۳۱، ۹۱). در بانک‌های کشور، عنوان می‌شود: در رابطه بین بانک با سپرده‌گذاران در سپرده‌های مدت‌دار به دلیل آن که ماهیت عقد، وکالت است، بانک به عنوان وکیل، از منابع سپرده‌گذاران به بهترین نحو استفاده می‌نماید و وجوه جمع‌آوری شده را به بهترین طرح‌های پربازده موجود تخصیص می‌دهد و منابع ایشان را تلف نکرده، نسبت به آنها در رابطه با اصل منابعشان ضامن است (شاهرودی، ۱۴۲۶، ۲، ۶۱۵).

یا در خصوص دلالت قاعده شرط (محقق داماد، ۱۴۰۶، ۲، ۴۲) در عملیات بانکداری عنوان می‌شود: بانک هر نوع تعهد و یا قولی که صریح و یا ضمنی به سپرده‌گذاران می‌دهد را به طور کامل به انجام رسانده (أَوْفُوا بِالْعُقُودِ)^۱ (الْمُسْلِمُونَ عِنْدَ شُرُوطِهِمْ) (طوسی، ۱۴۰۷، ۷، ۲۲) و عملکردی قابل دفاع دارد (به عنوان نمونه در تقسیم سود قطعی بانک

۵-۶-۲. دیدگاه مخالفان

مخالفان بر این اعتقادند که در این موارد باز هم شبهه‌ی ربا وجود دارد و فرآیند کار بانک‌ها جز ظاهرسازی و فرار از قانون نیست (مصباحی، ۱۳۹۰، ۱۰) فقط اسم و عنوان آن تغییر کرده و عملکرد ربوی در آن موجود است (توتونچیان، ۱۳۹۴، ۷۳۹).

دلایل مخالفان به دو مساله باز می‌گردد:

۱) سیستم و نظام بانکی فرآیند عقود و مشارکت‌ها را به خوبی اجرا نمی‌کند. این امر شبهه‌ی وجود ربا را بارور می‌کند. دلیل عدم اجرای درست عقود و مشارکت توسط بانک‌ها، به عدم دانش و آگاهی نسبت به طرح‌های مشارکتی و عقود برمی‌گردد (مجتهد، ۱۳۹۲، ۱۲). به عبارتی؛ برای بانک، مدیران و کارمندان آن درک مشخصی از رابطه حقوقی فرد با بانک در عقود مختلف نداشته و نقل و انتقال وجوه تنها محدود به امضای چند قرارداد گردیده است. این مسئله موجب تشکیک در صحت شرعی اجرای قراردادهای بانکی می‌شود، زیرا در قراردادهای شرعی دو طرف باید از مفاد قرارداد اطلاع داشته باشند و تطابق قصد طرفین برقرار باشد (نظرپور و همکاران، ۱۳۹۰، ۱۸۶).

۲) سپرده‌گذاران نیز به فرآیند بانکی و سیستم تسهیلات بانک‌ها آشنایی ندارند و چون علم و قصد در سپرده‌گذاری و هم در تسهیلات درخواستی از بانک وجود ندارد، مالک پول (تسهیلات) نمی‌شوند و هرگونه دخل و تصرف ایشان در پول نامشروع و تصرف ایشان، تصرف مال غیر است (رضوانی، ۱۳۹۲، ۷۸).

۵-۷. آسیب‌شناسی عدم مشارکت برخی

افراد در سرمایه‌گذاری در بانک‌های کشور

۵-۷-۱. ناکارآمد خواندن قوانین حاکم بر

نظام بانکداری کشور

برخی سرمایه‌گذاران، پرداختن قانون عملیات بانکی بدون ربا به کلیات و عدم برخورداری از جامعیت و شفافیت مناسب آن را نقص و سطح و سرعت تغییرات صورت گرفته در شرایط اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جوامع، همراه با پیشرفت‌های قابل توجه در عرصه فناوری و تحولات گسترده در عملیات و خدمات بانکی در دنیا را دلیلی بر لزوم بازنگری و به‌روزرسانی قانون مزبور می‌پندارند. باید گفت: این مهم در دولت‌های گذشته بارها عنوان و قانون مزبور به کرات مورد بازنگری قرار گرفته و لوایحی قانونی و اصلاحی، مصوب و اجرائی گردیده است. در دولت فعلی نیز، مقامات مسئول در قوای اجرائی و قانونگذاری اکیداً امر اصلاح قوانین پولی و بانکی کشور را با هدف شناخت ادبیات بانکداری در جهان و بررسی نمونه‌های موفقیت‌آمیز از اصلاحات گسترده در سیستم بانکی، تحت نظارت هیاتی شرعی متشکل از متخصصان علوم اقتصاد اسلامی و بانکداری اسلامی و افراد کارشناس در فقه بانکی به منظور ارتقاء اعتبار و اطمینان سیستم بانکی کشور در دستور کار قرار داده‌اند.

۵-۷-۲. ابهام در مشروعیت تأسیس و سپرده‌پذیری بانک‌ها و ربوی دانستن سود بانکی

این ابهام وجود دارد که تأسیس و فعالیت بانک‌ها از لحاظ اصل شرع مقدس مجاز نبوده، از این حیث معاملاتشان حرام و باطل است. باید گفت: اگر وضعیت کلی بانک‌ها و تأسیس آن برای خدمات غیرربوی، مشارکت، قرض‌الحسنه، خدمات اجتماعی، سهامدار شدن در پروژه‌های عمرانی و صنعتی و نظیر آن باشد، منع شرعی نداشته و ندارد و کلیات و عمومات آیه اول سوره مبارکه مائده (اوفوا بالعقود...) و ادله دیگر، همه این موارد را شامل شده و به فرض اصالت الصحه و اصالت البراعه نیز محکم بوده، قواعد اصولیه و اصول عملیه و نیز سیره و بنای عقلا در باب عقود و ایقاعات در تمامی این موارد جاری است و در صورتی که شارع مقدس تأسیس جدیدی داشته باشد اعلان و گرنه نوعاً از باب امضای بنای عقلاست. مگر مواردی که نیاز به اصلاح، تکمیل، نفی، نهی و مانند آن داشته باشد. مانند معاملات ربوی و قرض ربوی که شارع مقدس با قاطعیت آن را نهی نموده و باطل دانسته و احکام خاص خود را دارد. لذا وجود بانک‌ها و فعالیت‌شان فی حد ذاته مجاز و مشروع و طبق مقررات قانونی کشور مورد تأیید و امضاست و جزء نیازهای ضروری عصر حاضر به شمار می‌آید.

درباره مشروعیت سود سپرده‌های بانکی نیز، مباحث زیادی درباره‌ی اینکه آیا سود مزبور از مصادیق ربا به شمار می‌رود یا خیر و یا این که آیا همه بانک‌ها حکم ثابتی دارند یا نه؟ مطرح شده

است. در این خصوص به تازگی بعضی از علمای اسلامی با تعریفی که از ربا داشته‌اند؛ ربای قرضی را به دو قسم ربای استهلاکی و ربای تولیدی تقسیم نموده و اظهار داشته‌اند: در ربای استهلاکی، قرض‌گیرنده به جهت گرفتاری و نیاز، به قرض رو آورده و در ابتدا شرط زیاده گذاشته می‌شود و یا به علت ناتوانی در پرداخت، طلبکار، تقاضای مطالبی جهت مهلت دادن می‌کند. در ربای تولیدی، فرد جهت سرمایه‌گذاری اقتصادی نیاز به سرمایه تکمیلی دارد، یعنی مبلغ قابل توجهی از سرمایه را دارد و توان انجام دادن کار را در خود می‌بیند و برای تکمیل سرمایه، قرض می‌گیرد و در مقابل آن، زیادتی شرط می‌کند (صانعی، ۱۳۸۳) با توجه به این که فرآیند تأمین مالی بانک‌ها همچنان که گذشت، منطبق با تعریف ربای تولیدی است، به نظر می‌رسد؛ سود معین بانک‌ها را نتوان ربا به حساب آورد و حرمت شرعی برای آن وجود ندارد و می‌توان اذعان داشت که این، یک سرمایه‌گذاری حلال بوده و سود حاصل از آن نیز کاملاً مشروع می‌باشد و به اقتصاد کشور کمک کرده، باعث گردش بهتر چرخ اقتصادی کشور می‌گردد.

۵-۷-۳. عدم شفافیت سیستم حسابداری و

صورت‌های مالی نظام بانکی ج.ا.

اجرای صحیح بانکداری بدون ربا در کشور منوط به اصلاح معیارهای حسابداری متعارف می‌باشد؛ به نحوی که با نیازها و عملیات‌های خاص بانک‌های اسلامی متناسب گردد (موسویان و میسمی، ۱۳۹۳، ۴۳)

نبود ضوابط حسابداری متناسب با قانون عملیات بانکی بدون ربا ریشه بسیاری از معضلات بوده و یکی از مهم‌ترین پیامدهای آن، عدم وحدت رویه در ارتباط با محاسبه سود تحقق یافته سپرده‌های سرمایه‌گذاری است، که اگر منطبق با اصول حسابداری اعمال و در قالب صورت‌های مالی ماهیانه، فصلی و سالیانه، به صورت شفاف گزارش شود و از سوی مقام نظارتی در حوزه علوم بانکی و در حوزه اقتصاد اسلامی به صورت مستمر پایش و نظارت شود، شبهه‌ای دربر نخواهد داشت.

۵-۷-۴. ابهام در محاسبات نرخ سود سپرده

و تسهیلات در سیستم بانکی کشور

در بحث محاسبه سود سپرده و تسهیلات؛ بانک‌ها در تأمین منابع لازم جهت اعطای تسهیلات در قالب عقود اسلامی ذکر شده در تبصره ماده ۳ قانون عملیات بدون ربا (مشارکت - مضاربه - سلف - ...) بایستی اولویت را به منابع سپرده‌گذاران بدهند. در صورتی که تسهیلات واگذار شده با مجموع سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار مساوی یا کمتر باشد؛ در این حالت تقسیم تمام سود حاصله بین سپرده‌گذاران صورت می‌گیرد. البته حق وکالت بانک‌ها نیز از آن کم و سپس تقسیم می‌شود و در صورتی که مجموع تسهیلات اعطائی در قالب عقود، بیشتر از مجموع سپرده‌ها باشد، مابه‌التفاوت، سهم منابع بانک محسوب می‌گردد (درویشی، ۱۳۹۰، ۱۰۷)

از سوی دیگر، نرخ سود تسهیلات بانکی باید متناسب با شرایط اقتصادی و نرخ تورم تعیین شود.

عدم تناسب نرخ سود با بازدهی سایر بخش‌های اقتصادی و تورم، زمینه انحراف نقدینگی از تولید و نیز تحمیل رشد هزینه تأمین مالی به بنگاه‌های اقتصادی را فراهم می‌آورد. این مهم با توجه به شکاف محسوس بازدهی بخش واقعی و هزینه استقرار از نظام بانکی، منجر به غیراقتصادی بودن تأمین مالی بانکی به ویژه در بخش‌های مولد می‌شود. چرا که با نرخ سود بالا، طبیعتاً توان وام‌گیری بنگاه‌های اقتصادی و مردم کاهش می‌یابد و این مسأله با کاهش تقاضا و افزایش هزینه‌های تولید منجر به افت نرخ رشد اقتصادی می‌شود. اعطای تسهیلات با نرخ بالای سود بانکی سبب می‌شود بنگاه‌هایی که ریسکی‌تر هستند بیشتر به سمت گرفتن این تسهیلات تمایل پیدا کنند و به دلیل افزایش احتمال ورشکستگی این بنگاه‌ها مطالبات غیرجاری بانک‌ها افزایش پیدا کند. از طرفی، کاهش بیش از حد نرخ سود بانکی (پایین‌تر از تورم) هم مطلوب نیست و مضراتی برای اقتصاد دارد. زیرا نرخ پایین سود سبب می‌شود منابعی که می‌توانسته صرف اشتغال و تولید بنگاه‌های دارای بهره‌وری بالا شود، عملاً درگیر بنگاه‌های دارای بهره‌وری پایین شود. از طرف دیگر بر روی تسهیلات ارزان‌قیمت هم به راحتی اتفاق می‌افتد و موجبات ایجاد مطالبات غیرجاری را فراهم می‌آورد. لذا شایسته است هرگونه تصمیم پیرامون افزایش یا کاهش نرخ سود سپرده و تسهیلات بانکی در چارچوب قانون بانکداری بدون ربا و در نظر داشتن قوانین فقه معاملات و نظر کارشناسانه متخصصین

علوم اقتصادی و بانکی بوده، تمامی موارد مطروحه در تعیین نرخ سودهای بانکی لحاظ شوند.

۵-۷-۵. نگرانی از کاهش میزان سرمایه و

ورشکستگی بانکها

در این خصوص، اگرچه در سنوات گذشته سرمایه پایه در بانکهای دولتی متناسب با روند تغییرات و نیازهای بانکها رشد نکرده بود و حاصل آن در ناچیز بودن نسبت کفایت سرمایه بانکهای دولتی که نقش مهمی در حراست از منافع سپرده‌گذاران دارد، نمایان شد. لذا با تدوین سیاست‌گذاری مناسب، افزایش سرمایه بانکهای دولتی در دستور کار قرار گرفت و این مهم علاوه بر بالا بردن کفایت سرمایه آنها، روحیه مشارکت و وفاداری سپرده‌گذاران به این بانکها را تقویت نمود.

۶. نتیجه

سازوکار سرمایه‌گذاری افراد در بانکها به این صورت است که فرد سرمایه خود را در اختیار بانک قرار می‌دهد و این اجازه را به بانک می‌دهد که با پول وی کار کند و در قبال استفاده از این پول؛ امتیازی به او داده شود. روش‌های تأمین مالی و تخصیص تسهیلات در نظام بانکداری جمهوری اسلامی ایران برگرفته از نظام بانکداری اسلامی و مبتنی بر مشارکت است. اینجا وجوه سپرده‌گذاران، با هدف جمع‌آوری سرمایه‌های راکد و هدایت آن به سمت تولید، تجارت، اشتغال و رونق اقتصادی در کشور و بازدهی بهینه سرمایه برای سپرده‌گذاران - به عنوان شرکای اقتصادی بانکها

- حسب قصد و نیت و با اذن آنان و مطابق با موازین شرعی و قواعد فقهی و حقوقی در باب معاملات، به انحاء مختلف سپرده‌پذیری و در قالب عقود معین، تخصیص داده می‌شود و اگرچه تلاش گردیده که سرمایه افراد، بیشتر در مسیر کارهای تولیدی مفید اعم از صنعت مسکن و ساختمان‌سازی، کشاورزی، دامداری و نیز تجارت سازنده بکار گرفته شود، لیکن انتظار سرمایه‌گذار از بانک، استقرار نظام بانکداری اسلامی آن هم، نه فقط در قالب حذف ربا و انجام معاملات بر اساس عقود موضوع قانون عملیات بانکی بدون ربا، بلکه توأم با عواملی نظیر ایجاد امنیت (در ابعاد مختلف)، عدالت معاوضی و توزیعی، صداقت، خلاقیت، نوآوری، اعتقاد و احترام و حمایت از حقوق سرمایه‌گذاران می‌باشد و در این صورت است که سرمایه‌گذار رقت بیشتری در سپرده‌گذاری در بانکهای ایران خواهد داشت. باید پذیرفت: نقص بزرگی که در کشور ما وجود دارد این است که در معرفی بانکها به مردم و ترغیب به سرمایه‌گذاری ایشان در بانک؛ به ندرت از چیستی نظام بانکداری در ایران و نقش خالق مالی بودن به جای واسطه مالی بودن آن صحبت شده است. در این راستا شناسایی کامل سیستم بانکداری و در عین حال معرفی آن به آحاد جامعه، از وظایف سیاست‌گذاران نظام اقتصادی و بانکی است که با اتخاذ تدابیری چون: ایجاد حس تعلق سرمایه‌گذاران به بانک و حس مشارکت ایشان در ایفای نقش شرکای اقتصادی بانک، توجه به شأن، منزلت و انسانیت تمامی مشتریان، توجه به خواسته و نیاز آنها و توجه به عامل مهم سرعت بخشیدن

آن نمایند و اجازه ندهند مسئولین ارشد هر بانک، با آئین‌نامه‌ها و بخشنامه‌ها و شرایط ضمن عقد، قانون را دور بزنند.

۷. سهم نویسندگان

کلیه نویسندگان به صورت برابر در تهیه و تدوین پژوهش حاضر مشارکت داشته‌اند.

۸. تضاد منافع

در این پژوهش، هیچگونه تضاد منافی وجود ندارد.

به کار مالی ایشان با به خدمت گرفتن فن‌آوری‌های نوین، کاهش کنترل‌های غیر ضرور و کاهش بوروکراسی اداری از طریق اصلاح و ساده کردن فرایندهای انجام کار، ایشان را به بانک وفادار و به سرمایه‌گذاری در آن ترغیب نمایند. پیشنهاد این است که:

- نظارت قانونگذار بر انتصاب، انتخاب و آموزش مدیران شایسته در حوزه‌های اقتصادی و بانکداری و شناخت ادبیات بانکداری در جهان و بررسی نمونه‌های موفقیت‌آمیز از اصلاحات گسترده در سیستم بانکی، بومی‌سازی و محیطی کردن مبانی موجود در علم روز دنیا بدون داشتن تعصب نسبت به مکتبی خاص مورد انتظار است.

- شایسته است مجلس، نقش نظارتی خود در حوزه بانک مرکزی و نیز در حوزه حسابرسی را تقویت کند، به طوری که بتوان از طریق آن، راه‌های خلق پول از هیچ به صورت نامولد و بی کیفیت را بست و مشکل تعارض منافع را حل کرد.

- همه ساله، حسب نیاز کشور به رشد و شکوفائی صنعتی خاص، برنامه‌ریزی دقیقی برای فعالیت‌های اقتصادی بانک‌ها به کمک سپرده‌های مردمی صورت پذیرد تا منابع بانک‌ها به بخش مورد نظر تخصیص یافته و از نادیده گرفتن اولویت‌ها بپرهیزند.

- یک هیات شرعی متشکل از متخصصان علوم اقتصاد و بانکداری اسلامی و افراد کارشناس در فقه بانکی (نه چند هیات) مستقل از بانک، به طور مستمر فعالیت نموده و بانک‌ها را تابع قانون عملیات بانکی بدون ربا و ملزم به رعایت تار و پود

منابع

- خاوری، محمودرضا، «اصلاح بانکداری»، مجله اقتصاد ایران، شماره شصت و یکم، ۱۳۹۲.
- درویشی، ابراهیم، ماهیت حقوقی حساب‌های بانکی موضوع ماده ۳ ق.ع.ب.ب.ر، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرکزی، ۱۳۹۰.
- رضوانی، غلامرضا، مجموعه‌ی مقالات و سخنرانی‌های پنجمین سمینار بانکداری اسلامی، تهران، بانک مرکزی، ۱۳۹۲.
- رضوانی، غلامرضا، گزارش پانزدهمین همایش بانکداری اسلامی، توسعه، ۱۳۸۹.
- زحیلی، وهبه، الفقه الاسلامی و ادلته، دمشق، دارالفکر، ۱۴۰۹.
- سعادت، اسدالله، بررسی تطبیقی بانکداری متعارف با بانکداری اسلامی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق خصوصی، ۱۳۹۲.
- سلطانی، محمد، حقوق بانکی، چاپ اول، انتشارات میزان، ۱۳۹۰.
- شاهرودی، سید محمود هاشمی، فرهنگ فقه، قم، مؤسسه دائرة المعارف فقه اسلامی بر مذهب اهل بیت علیهم السلام، ۱۴۲۶.
- شهید ثانی، زین الدین بن علی، فوائد القواعد، قم، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، ۱۴۱۹.
- صانعی، یوسف، ربای تولیدی، انتشارات میثم تمار، ۱۳۸۳.
- قرآن کریم
- آمدی، ابوالفتح، عُرُرُ الْحِکْمِ و دُرَرُ الْکَلِمِ
- ابن براج، عبد العزیز، المذهب، قم، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۰۶.
- اردبیلی، احمد بن محمد، مجمع الفائدة و البرهان فی شرح إرشاد الأذهان. قم، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۰۳.
- السان، مصطفی، حقوق بانکی، چاپ اول، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی، ۱۳۹۲.
- امیر اصلانی، اسدالله، عملکرد و مشکلات عملیات بانکداری بدون ربا، مجموعه مقالات و سخنرانی‌های سومین سمینار بانکداری اسلامی، تهران، بانک مرکزی، ۱۳۹۱.
- به‌کیش، محمد مهدی، اقتصاد چیست؟، چاپ ششم، نشر نی، ۱۳۹۱.
- تبریزی، جواد بن علی، استفتاءات جدید، قم، بی-تا.
- توتونچیان، ایرج، پول و بانکداری اسلامی و مقایسه آن با نظام سرمایه‌داری، چاپ سوم، انتشارات فرهنگی- هنری توانگران، ۱۳۹۴.
- جلالی، حسن، فروش اقساطی در نظام بانکداری بدون ربا، چاپ سوم، انتشارات تهران، ۱۳۹۱.
- حرعاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعة، ۳۰ جلد، قم، مؤسسه آل البيت علیهم السلام، ۱۴۰۱.

- صدر، محمداقبر، البنك اللاربوی فی الاسلام، دارالتعارف للمطبوعات، بیروت، الطبعة الثامنة، ۱۴۰۳.
- طبیبیان، محمد، اقتصاد کلان، تهران، مؤسسه عالی پژوهش در برنامه‌ریزی و توسعه، ۱۳۷۹.
- طوسی، ابوجعفر، محمد بن حسن، تهذیب الأحکام، ۱۰ جلد، تهران، دار الکتب الإسلامیة، ۱۴۰۷.
- عمید، حسن، فرهنگ فارسی عمید، تهران، انتشارات امیرکبیر، ۱۳۷۶.
- عوض، علی جمال الدین، عملیات بانک‌ها از نظر قانونی، بی‌تا.
- فاضل آبی، حسن بن ابی طالب، کشف الرموز، قم، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۱۷.
- کاتوزیان، ناصر، عقود معین، تهران، شرکت سهامی انتشار، ۱۳۹۲.
- گلریز، حسن، فرهنگ توصیفی، چاپ سوم، شهریور، مرکز آموزش بانکداری، ۱۳۹۰.
- مجتهد، احمد، قانون بانکداری نیاز به تجدید دارد، رسالت، ۱۳۹۲.
- محقق داماد، سید مصطفی، قواعد فقه، تهران، مرکز نشر علوم اسلامی، ۱۴۰۶.
- محمدی گلپایگانی، سیدمحمد، مبانی فقهی نظام مشارکت در بانکداری بدون ربا، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۸۹.
- مسعودی، علیرضا، حقوق بانکی، ۱۳۸۹.
- مصباحی، غلامرضا، بررسی آموزش اقتصاد پول و بانکداری در جمهوری اسلامی، اقتصاد اسلامی، ۱۳۹۰.
- مطهری، شهید مرتضی، فقه و حقوق (مجموعه آثار)، قم، بی‌تا.
- مغنیه، محمد جواد، فقه الإمام الصادق علیه السلام، ۶ جلد، قم، مؤسسه انصاریان، ۱۴۲۱.
- موسویان، سیدعباس، بانکداری اسلامی، چاپ چهارم، نشر دارالثقلین، ۱۳۸۹.
- موسویان، سیدعباس، میسمی، حسین، نظارت شرعی بر بانک‌ها و مؤسسات مالی اسلامی ارائه الگوی نظارتی برای نظام بانکی کشور بر اساس دیدگاه خبرگان، تهران، پژوهشکده پولی و بانکی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۳.
- موسوی خمینی، سید روح الله، تحریر الوسیله، ترجمه علی اسلامی، قم، انتشارات اسلامی، ۱۳۶۰.
- موسوی خمینی، سید روح الله، توضیح المسائل، قم، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۲۴.
- موسوی خمینی، سید روح الله، تحریر الوسیله، قم، مؤسسه مطبوعات دار العلم، بی‌تا.
- میرجلیلی، سید حسین، ارزیابی بانکداری بدون ربا، تهران، وزارت اقتصاد و دارایی، ۱۳۹۰.

علمی پژوهشی اقتصاد اسلامی، دوره بیست و دو،
شماره پنجاه و یکم، ۱۳۹۰.

- والی نژاد، مرتضی، مجموعه قوانین و مقررات
بانکی، تهران، بانک مرکزی، ۱۳۹۰.

- نجفی، محمد حسن، جواهر الکلام فی شرح
شرائع الإسلام، دار إحياء التراث العربی، بیروت،
۱۴۰۴.

- نظرپور، محمدتقی، یوسفی محمدرضا، ابراهیمی،
میمنت، «بررسی شاخص‌های ممنوعیت غرر در
عملکرد بانکداری بدون ربا در ایران»، فصلنامه

